

Ruth

¹ Napasamak kadagiti al-aldaw a nagturay dagiti uk-ukom nga adda iti nakaro a panagbisin iti rabaw ti daga. Ket napan ti maysa a lalaki taga-Bethlehem ti Judah idiaiy pagilian iti Moab a kaduana ti asawana ken ti dua a putotna a lallaki.

² Ti nagan ti lalaki ket Elimelec, ken ti nagan ti asawana ket Naomi. Ti nagan dagiti dua a putotna a lallaki ket Mahalon ken Kilion, a nagtaud iti puli ni Efrata iti Bethlehem idiaiy Judah. Simmangpetda iti pagilian ti Moab ket nagnaedda sadiay.

³ Kalpasanna, natay ni Elimelec, nga asawa ni Naomi, ket nabati isuna a kaduana dagiti dua nga annakna a lallaki.

⁴ Nangala dagitoy nga annakna a lallaki iti assawada manipud kadagiti babbai iti Moab; ti nagan iti maysa ket Orfa ken Ruth met ti nagan ti maysa. Nagnaedda sadiay iti agarup sangapulo a tawen.

⁵ Kalpasanna, agpada a natay da Mahalon ken Kilion, ket nabati ni Naomi nga awan ti asawana ken awan dagiti dua nga anak.

⁶ Ket inkeddeng ni Naomi a pumanaw idiaiy Moab a kaduana dagiti manugangna a babbai ket agsublida idiaiy Judah. Nangngeganna iti rehion iti Moab a tinulungan ni Yahweh dagiti tattaona nga agkasapulan ken inikkanna ida iti taraon.

⁷ Pinanawanna ngarud ti lugar a pinagnanaedanna a kaduana dagiti dua a manugangna a babbai, ket nagdaliasatda iti dalan nga agsubli iti daga ti Juda.

⁸ Kinuna ni Naomi kadagiti dua a manugangna a babai, “Mapankayo, tunggal maysa kadakayo agsublikayon iti pagtaengan dagiti inayo. Ipakita koma ni Yahweh ti kinapudnona kadakayo, kas iti panangipakitayo iti kinapudnoyo kadagiti natay ken kasta met kaniak.

⁹ Ipalubos koma ti Apo iti tunggal maysa kadakayo a makasarak ti inana, iti balay iti sabali nga asawa.” Kalpasanna inagkanna ida, ket nagsangitda iti napigsa.

¹⁰ Kinunada kenkuana, “Saan! Sumurotkami kenka nga agsubli kadagiti tattaom.”

¹¹ Ngem kinuna ni Naomi, “Agsublikayo, annako! Apay a sumurotkayo kaniak? Adda pay kadi aya ti annak a lallaki iti tianko a para kadakayo, tapno agbalinda nga assawayo?

¹² Agsublikayo, annako, mapankayon iti bukodyo a dalan; gapu ta baketak unayen tapno maaddaan pay iti asawa. Ta no kunak, maaddaanak koma iti asawa iti daytoy a rabii ket kalpasanna mangipasngayak iti annak a lallaki,

¹³ urayenyo kadi ngarud agingga a dumakkelda? Aguraykayo kadi ket saankayo a mangasawa ita? Saan, annako! Maladingitanak unay ti nakarkaro ngem iti panagladingityo, gapu ta maibusoren kaniak ti ima ni Yahweh.”

¹⁴ Ket pinigsaan dagiti manugangna a babbai dagiti timekda ket nagsangitda manen. Inagkan ni Orfa ti katuganganna kas panagpakadana,

ngem nagtalinaed ni Ruth kenkuana.

¹⁵ Kinuna ni Naomi kenkuana, “Dumngegka, nagsublin ti abiratmo kadagiti tattaona ken kadagiti diosna. Makikuyogkan nga agsubli iti abiratmo.”

¹⁶ Ngem kinuna ni Ruth, “Saannak a paadaywen kenka, ta no sadino ti papanam, mapanak met; sadinoman a pagnaedam, idiy met iti pagnaedak; agbalin a tattaok dagiti tattaom, ket agbalin met a Diosko ti Diosmo.

¹⁷ Sadino man a pakatayam, idiyto metten ti pakatayak, ket sadiayto ti pakaitanemak. Dusaennak koma ni Yahweh, ken uray nakarkaro pay, no adda ti aniaman a banag a mamagsina kadata malaksid iti patay.

¹⁸ Idi nakita ni Naomi a natibker ti pangngedeng ni Ruth a sumurot kenkuana, insardengnan ti makisinnupiat kenkuana.

¹⁹ Nagdaliasat ngarud dagiti dua agingga a nakadanunda iti ili ti Bethlehem. Ket napasamak nga idi simmangpetda idiy Bethlehem, ti amin nga ili ket magagaran unay maipapan kadakuada. Kinuna dagiti babbai, “Daytoy kadi ni Naomi?”

²⁰ Ngem kinunana kadakuada, “Saandak nga awagan iti Naomi. Awagandak a Napait, gapu ta pinarigatnak iti nakaro ti Mannakabalin-amin.

²¹ Pimmanawak a napnoan, ngem pinagawidnak manen ni Yahweh nga awanan. Isu nga apay nga awagandak iti Naomi, makitkitak nga inlunodnak ni Yahweh, a pinarigatnak ti Mannakabalin-amin?”

²² Nagsubli ngarud ni Naomi ken ni Ruth a

Moabita a manugangna, manipud iti pagilian ti Moab. Simmangpetda idia Bethlehem idi mangrugi iti panagapit iti sebada.

2

¹ Ita, ti asawa ni Naomi a ni Elimelec, ket adaan iti kabagian, ni Boaz, a maysa a nabaknang ken mabigbigbig a tao.

² Kinuna ni Ruth a Moabita kenni Naomi, "Ita, palubosannak a mapan agtutod iti dawa kadagiti taltalon. Surotek ti siasinoman a pakasarakak iti pabor." Ket kinuna ni Naomi kenkuana, "Mapanka, anakko."

³ Napan nagtutod ni Ruth idia taltalon iti likudan dagiti agan-ani. Nairana a napan isuna iti paset ti taltalon a kukua ni Boaz, a kabagian ni Elimelec.

⁴ Pagammoan, simmangpet ni Boaz manipud Bethlehem ket kinunana kadagiti agan-ani, "Adda koma ni Yahweh kadakayo." Simmungbatda kenkuana, "Bendisionannaka koma ni Yahweh."

⁵ Ket kinuna ni Boaz iti adipenna a mangimatmaton kadagiti agan-ani, "Siasino a tao ti nakaibilangan daytoy a balasang?"

⁶ Simmungbat ti adipen a mangimatmaton kadagiti agan-ani ket kinunana, "Dayta ti balasang a Moabita a kadua ni Naomi a nagsubli manipud iti ili ti Moab."

⁷ Kinunana kaniak, 'Pangngaasim ta palubosannak nga agtutod ken agurnong iti dawa bayat a sumursurotak iti likudan dagiti agan-ani.' Isu nga immay isuna ditoy ket nagtultuloy isuna

a nagtutdudtod manipud itattay bigat agingga tatta, malaksid ti panaginanana iti apagbiit iti balay.”

⁸ Kalpasanna, kinuna ni Boaz kenni Ruth, “Dumdumngegka kadi kaniak, anakko? Saankan a mapan agtutdod iti sabali pay a taltalon; saanmo a panawan ti taltalonko. Ngem kedti, agtalinaedka ditoy ket agtrabahoka a kaduam dagiti babbalasang a trabahadorko.

⁹ Siputam laeng no sadino a taltalon ti paganian dagiti lallaki ket sumurotko iti likudan dagiti dadduma a babbai. Saan kadi a binilinko dagiti lallaki a saandaka nga an-anoen? Ken no mawawka, mabalinka a mapan kadagiti burnay ket uminomka iti danum a sinakdo dagiti lallaki.”

¹⁰ Ket nagrukob ni Ruth iti sangoanan ni Boaz, a maisagsagid ti ulona iti daga. Kinunana kenkuana, “Apay a nakabirukak iti pabor iti imatangmo, a rumbeng a maseknanka maipanggep kaniak, a maysa a gan-gannaet?”

¹¹ Simmungbat ni Boaz ket kinunana kenkuana, “Naipadamag kaniak, amin nga inaramidmo manipud idi natay ti asawam. Pinanawam ti amam, inam, ken ti nakaipasngayam a daga tapno surotem ti katugangam a babai ket immayka kadagiti tattao a saanmo nga am-ammo.

¹² Gunggonaannaka koma ni Yahweh iti inaramidmo. Maawatmo koma ti naan-anay a gunggona manipud kenni Yahweh, ti Dios iti Israel, a ti sirok ti payyakna ket nakasarakka iti pagkamangan.”

¹³ Ket kinunana, “Makasarakak koma iti pabor iti imatangmo, apok, gapu ta liniwliwanak, ken nasayaat ti pannakisaom kaniak, uray no saanak a maysa kadagiti babbai nga adipenmo.”

¹⁴ Idi pannangan, kinuna ni Boaz kenni Ruth, “Umayka ditoy, ket manganka iti tinapay, ken isawsawmo ti napirsaymo iti arak a suka.” Nakitugaw isuna iti abay dagiti agan-ani, ket inikkan ni Boaz isuna iti inuruban. Nangan isuna agingga a napnek ket imbatina ti dadduma iti daytoy.

¹⁵ Idi timmakder isuna a mapan agtudtod, binilin ni Boaz dagiti agtutubo a lalaki, a kunana, “Palubosanyo isuna nga agtudtod uray kadagiti binettek, saanyo a bagbagaan isuna iti aniaman a dakes.

¹⁶ Ken masapul a manguyoskayo kadagiti sumagmamano a nagapas para kenkuana manipud kadagiti nareppet, ket panawanyo dagitoy tapno pidutenna. Saanyo a babalawen isuna.”

¹⁷ Nagtudtod ngarud ni Ruth agingga iti rabii. Kalpasanna ket inirikna dagiti dawa a natudtodna, ti bukel ket agarup a maysa nga efa iti sebada.

¹⁸ Binagkatna daytoy ket napan iti siudad. Ket nakita ti katuganganna ti natudtodna. Inruar pay ni Ruth ti inuruban a natedda iti taraonna ket intedda daytoy kenkuana.

¹⁹ Kinuna ti katuganna kenkuana, “Sadino ti nagtudtodam ita nga aldaw? Sadino iti napanmo nagtrabahoan? Mabendisionan koma ti tao a nangtulong kenka.” Ket imbaga ni Ruth iti katuganganna ti maipanggep iti tao nga akinkukua

iti taltalon a nagtrabahoanna. Kinunana, “Ti nagan iti lalaki nga akinkukua iti taltalon a nagtrabahoak ita nga aldaw ket Boaz.”

²⁰ Kinuna ni Naomi iti manugangna, “Bendisionan koma isuna ni Yahweh, ti nagtalinaed ti kinapudnona kadagiti sibibiag ken kadagiti natay.” Kinuna ni Naomi kenkuana, “Dayta a tao ket asideg a kabagian a mangsubbot kadata.

²¹ Kinuna ni Ruth a Moabita, “Kinapudnona, kinunana kaniak, ‘Dimo adaywan dagiti agtutubo a lallaki agingga a malpasda amin ti panaganik.’”

²² Kinuna ni Naomi kenni Ruth a manugangna, “Nasayaat anakko, a makikuyogka kadagiti babbai a trabahadorna, tapno saanka a madangran kadagiti dadduma a taltalon.”

²³ Nakikuyog ngarud isuna kadagiti babbai a trabahador ni Boaz tapno makatudtod isuna agingga iti ileleppas iti panagani ti sebada ken trigo. Ken nakipagnanaed isuna iti katuganganna.

3

¹ Kinuna ni Naomi a katuganganna kenkuana, “Anakko, saan kadi a rumbeng nga ibirukanka iti lugar a paginanaam, tapno nasayaat dagiti banbanag para kenka?

² Ita ni Boaz, ti lalaki nga akin trabahador kadagiti babbai a kakaduan idi, saan kadi a kabagiantayo isuna? Ammom, agilaid isuna iti sebada inton rabii idia pagirikan.

³ Ngarud, agdiguska, agpabangloka, sukatam ti badum ket mapanka idia pagirikan. Ngem

saanka nga agpadpadlaw iti lalaki agingga a malpas isuna a mangan ken uminom.

⁴ Ket siguradoem, inton agidda isuna, nga ammom ti lugar a pagiddaanna tapno makaapankanto kenkuana, lukaisamto ti sakana ket agiddaka sadiay. Ket ibagananto kenka ti aramidem.”

⁵ Kinuna ni Ruth kenni Naomi. “Aramidekto amin nga imbagam.”

⁶ Napan ngarud isuna idiaiy pagirikan, ket sinurotna dagiti imbilin ti katuganganna kenkuana.

⁷ Idi nalpasen a nangan ken imminom ni Boaz, ket naragsak ti riknana, napan naturog isuna idiaiy pungto iti penpen dagiti bukel. Ket nagin-inayad nga immasideg ni Ruth, linukaisanna ti saka ni Boaz sa nagidda.

⁸ Napasamak iti tengnga iti rabii, nakigtot ti lalaki. Nagballikid isuna ket nakitana sadiay ti maysa a babai nga agid-idda iti sakaananna!

⁹ “Siasinoka”? kinunana. Simmungbat ti babai, “Siak ni Ruth, ti babai nga adipenmo. Iyaplagmo ti kagaymo iti babai nga adipenmo, gapu ta asidegka a kabagian.”

¹⁰ Kinuna ni Boaz, “Anakko, bendisionannaka koma ni Yahweh. Impakitam ti ad-adda a kinasayaatmo ita ngem idi damo, gapu ta saanka a nangsapul kadagiti siasinoman nga agtutubo a lallaki, napanglaw man wenno nabaknang.

¹¹ Ket ita, anakko, saanka nga agbuteng! Aramidek kenka dagiti amin nga imbagam, gapu ta ammo ti entero a siudad dagiti tattaok a napategka a babai.

¹² Ita, pudno nga asidegak a kabagianyoy; nu

pay kasta, adda ti as-asideg a kabagianyo ngem siak.

¹³ Agtalinaedka ditoy ita a rabii, ket inton bigat, no kayatna a tungpalen ti pagrebbengan kenka a kas maysa a kabagian a lalaki, nasayaaat, aramidenna ngarud ti pagrebbengan ti maysa a kabagian a lalaki. Ngem no saanna nga aramiden ti pagrebbengan ti maysa a kabagian a lalaki kenka, ket siak ti mangaramid iti dayta, isapatak kenni Yahweh a sibibiag. Agiddaka agingga iti agsapa.”

¹⁴ Nagidda ngarud ni Ruth iti sakaanen ni Boaz agingga iti agsapa. Ngem bimmangon isuna sakbay a mabigbig iti siasinoman ti sabali a tao. Gapu ta kinuna ni Boaz, “Awan koma ti makaammo nga immay ti babai ditoy pagirikan.”

¹⁵ Kalpasanna kinuna ni Boaz, “Iyegmo ditoy ti kagaymo ket yaplagmo.” Idi inaramidna daytoy, nangtakal ni Boaz iti innem a dadakkel a takal iti sebada iti kagayna sana impabagkat daytoy kenkuana. Kalpasanna, napanen ni Boaz idiay siudad.

¹⁶ Idi dimteng ni Ruth iti katuganganna, kinuna ni Naomi kenkuana, “Kumustaka, anakko?” Ket imbaga ni Ruth kenkuana ti amin nga inaramid ti lalaki para kenkuana.

¹⁷ Kinunana, “Dagitoy innem a takal iti sebada ti intedna kaniak, gapu ta kinunana, 'Saanka nga agawid iti katugangam nga awanan.'”

¹⁸ Ket kinuna ni Naomi kenkuana, “Agtalinaedka ditoy anakko, agingga a maammoam no ania ti pagbanaganna daytoy, gapu ta saanto nga aginana dayta a lalaki agingga a marisutna

daytoy a banag ita nga aldaw.”

4

¹ Ita, napan ni Boaz iti ruangan ket nagtugaw sadiay. Iti saan a nagbayag, simmangpet ti ibagbaga ni Boaz nga asideg a kabagian. Kinuna ni Boaz kenkuana, “Gayyem, umayka ket agtugawka ditoy.” Immasideg ti lalaki ket nagtugaw.

² Kalpasanna, nangayab ni Boaz iti sangapulo a panglakayen iti siudad ket kinunana, “Agtugawkayo ditoy.” Nagtugawda ngarud.

³ Kinuna ni Boaz iti asideg a kabagian, “Ilaklako ni Naomi, a nagsubli manipud idiay pagilian ti Moab, ti paset ti daga a kukua ni Elimelec a kabsattayo.

⁴ Napanunotko nga ipakaammo ken ibaga kenka, 'Gatangem daytoy iti imatang dagiti agtugtugaw ditoy, ken iti imatang dagiti panglakayen dagiti tattaok.' No kayatmo a subboten, ket subbotem ngarud daytoy. Ngem no saanmo a kayat a subboten daytoy, ibagam kaniak tapno ammok, gapu ta awanen ti sabali pay a mangsubbot iti daytoy malaksid kenka, ket siak ti sumarsaruno kenka.” Ket kinuna ti lalaki, “Subbotek daytoy.”

⁵ Kalpasanna, kinuna ni Boaz, “Iti kanito a gatangem ti talon manipud iti ima ni Naomi, masapul nga alaem met ni Ruth, ti Moabita nga asawa daydi natay a lalaki, tapno maitakder ti nagan ti natay iti tawidna.”

⁶ Ket kinuna ti asideg a kabagian, “Saanko a mabalin a subboten daytoy a para kaniak gapu

ta madadael ti bukodko a tawid. Alaem ti karbengak a mangsubbot, ta saankon a masubbot daytoy.”

⁷ Ita, daytoy ti kaugalian idi un-unana a panawen iti Israel maipanggep iti panangsubbot ken panangisukat kadagiti sanikua. Tapno mapatalgedan ti amin a banag, uksoten ti lalaki ti sapatosna ket itedna daytoy iti kaarubana; daytoy iti gagangay a wagas iti pannakitulag ti Israel.

⁸ Kinuna ngarud ti asideg a kabagian kenni Boaz, “Sika lattan ti manggatang.” Ket inuksotna ti sapatosna.

⁹ Kalpasanna, kinuna ni Boaz kadagiti panglakayen ken kadagiti amin a tattao, “Saksikayo ita nga aldaw a ginatangkon amin a kukua ni Elimelec, ken amin a kukua da Kilion ken Mahalon manipud iti ima ni Naomi.

¹⁰ Maysa pay, maipanggep kenni Ruth a Moabita, ti asawa ni Mahalon: alaek met isuna nga agbalin nga asawak, tapno maitakderko ti nagan ti natay iti tawidna, tapno saan a mapukaw ti naganna kadagiti kakabsatna ken iti ruangan iti lugarna. Saksikayo iti daytoy nga aldaw.”

¹¹ Kinuna dagiti amin a tattao ken dagiti panglakayen nga adda idiaiy ruangan, “Saksikami. Pagbalinen koma ni Yahweh ti babai nga immay iti pagtaengam a kas kada Raquel ken Lea, dagiti dua a nangbangon ti balay ti Israel. Ket rumang-ayka koma idiaiy Efrata ken agdinamagka koma iti Bethlehem.

¹² Agbalin koma ti pagtaengam a kas iti pag-

taengan ni Perez, nga impasngay ni Tamar kenni Juda, babaen iti anak nga ited ni Yahweh kadakayo iti daytoy nga agtutubo a babai.”

¹³ Innala ngarud ni Boaz ni Ruth, ket nagbalin isuna nga asawana. Nakikaidda isuna kenkuana, ket impalubos ni Yahweh nga agsikog isuna, ket nangipasngay ti babai iti maysa nga anak a lalaki.

¹⁴ Kinuna dagiti babbai kenni Naomi, “Maday-dayaw koma ni Yahweh, a saan nangibati kenka ita nga aldaw nga awanan iti asideg a kabagian, daytoy a maladaga. Nalatakto koma ti naganna iti Israel.

¹⁵ Isunto koma iti mangpasubli ti biagmo ken mangpakaradkad kenka iti kinabaketmo, ta impasngay isuna ti manugangmo, a mangay-ayat kenka, a nasaysayaat kenka ngem ti pito nga annak a lallaki.”

¹⁶ Ket innala ni Naomi ti ubing, insadagna iti barukongna, ket inaywananna daytoy.

¹⁷ Ket dagiti babbai, dagiti kaarubana, intedda kenkuana ti maysa a nagan, a kunada, “Adda maysa nga anak a lalaki a naiyanak kenni Naomi.” Pinanagananda isuna iti Obed. Isuna ti nagbalin nga ama ni Jesse, nga ama ni David.

¹⁸ Ita, dagitoy dagiti kaputotan ni Perez: Ni Perez ti nagbalin nga ama ni Hesron,

¹⁹ ni Hesron ket nagbalin nga ama ni Ram, ni Ram ket nagbalin nga ama ni Aminadab,

²⁰ ni Aminadab ket nagbalin nga ama ni Naason, ni Naason ket nagbalin nga ama ni Salmon,

²¹ ni Salmon ket nagbalin nga ama ni Boaz, ni Boaz ket nagbalin nga ama ni Obed,

²² ni Obed ket nagbalin nga ama ni Jesse, ni Jesse ti nagbalin nga ama ni David.

Ti Biblia

Unlocked Literal Bible in the Ilocano language of the Republic of the Philippines

copyright © 2019 Door43 World Missions Community

Language: Ilocano

Translation by: Door43 World Missions Community

Contributor: Alexander D. Pagtacunan Sr., Ambrocio A. Dat-ay Jr., Anabel Magulod, Angelita H. Goco, Arlyn D. Fianza, Daniel Disay, Ely F. Belisario, Euhler Evangelista, Fredelyn R. Castillo, Gerry D. Pido, Gerwine P. Puguon, Irene China Covita, Jacquelyn Pinchingan , Jeffrey G. Arevalo, Jennilyn D. Inway, Jhun Dat-ay, Jomar N. Puclalay, Johnny Ray Lumawan, Jonathan D. Castillo, Jovy M. Lacaden, Juvie K. Jose, Karen F. Acio, Leonardo M. Disay, Liwliwa V. Ario, Lynn Castillo, Marben Obra, Marie fe Lardizabal, Maripple Lopez, Mary johanna delos Reyes, May ann Antonio, Micah H. Asis, Michael L. Pagtacunan, Miriam B. Pido, Nathaniel H. Pascio, Nerissa A. Kildo, Nieves Abluyan, Novie M. Espara, Ralph B. Lantion, Raymond, Recelyn Camilo, Reymark, Robert Diser, Rommel Flores, Sarah Aniban, Shirley L. Espiritu, Susan L. Soliven, Tomas Domingo, William Tolentino, Ambrocio A. Dat-ay, Arlyn D. Fianza, Bernard Serquina, Bernie Abarquez, David Castillo, Delfin Asis, Euhler Evangelista, Grace Delos Santos, Jhon Alicay, Jhon Sibayan, Jomar N. Puclalay, Jonathan D. Castillo, Jovy M. Lacaden, Juvie K. Jose, Karen F. Acio, Liwliwa V. Ario, Lorenzo Marilao, Marben Obra, Marlon Aggasid, Mary Johanna delos reyes acob, May ann Antonio, Michael L. Pagtacunan, Mila Agpalasin, Myrna Santos, Nerissa A. Kildo, Nieves Abluyan, Pablo Bernardino, Ralph B. Lantion, Recelyn Camilo, Ronnie Acob, Rudy Pascual, Sanie Castillo, Sarah Aniban, Shirley L. Espiritu, Tano Emboc,

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2024-08-19

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 19 Aug 2024

2ed8cbc0-a07c-572f-a9f0-aa114d36da98